

РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Л. А. Шило,
к. е. н., доцент кафедри фінансів та банківської справи,
Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. ак. В. Лазаряна

У статті досліджено проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку Дніпропетровської області.

ВСТУП

Важливим резервом для розширення можливостей інноваційного зростання у масштабах країни є вирівнювання інноваційного потенціалу регіонів і територій шляхом активізації науково-технічних ресурсів, які вони мають у своєму розпорядженні, але не використовують.

Як свідчить світовий досвід, навіть найбільш розвинуті регіони потребують заходів з підвищення інноваційного потенціалу, оскільки це сприяє підтримці чи підвищенню конкурентоспроможності розміщених на них підприємствах, створенню додаткових робочих місць, за рахунок створення і розширення масштабів діяльності нових фірм, залучення фінансів великих компаній, у тому числі закордонних. Остання обставина має велике значення з точки зору появи на фоні процесів глобалізації нових можливостей для пошуку додаткових фінансових ресурсів регіонального розвитку [4,9].

Вирішенню проблеми інноваційного розвитку сприяє диверсифікація економіки регіонів з високим рівнем спеціалізації виробництва, наприклад, як у Дніпропетровському регіоні, які підпадають під великий ризик при зміні кон'юнктури ринку або кризі.

Результати інноваційної діяльності відображають ступінь взаємозв'язку та інтеграції наукової і виробничої сфери на основі використання науково-технічних знань.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження розвитку інвестиційно-го та інноваційного потенціалу Дніпропетровської області.

РЕЗУЛЬТАТИ

Статистичні дані свідчать, що в Україні, незважаючи на складні економічні умови і зниження чисельності наукових працівників, кількість організацій, що займа-

лися інноваційною діяльністю, навіть зростає із 1453 у 1995 р. до 1505 у 2006 р. [6,7,8]. Найбільша концентрація наукових організацій та працівників, які займаються інноваційною діяльністю, спостерігається в Харківській області, у Донецькій області становище значно гірше. Дніпропетровська область має показники, що наближаються до середніх значень по Україні. Але для такого великого індустріального регіону цього недостатньо. Про це свідчить і такий показник, як кількість впроваджених нових технологічних процесів, за яким Дніпропетровський регіон знаходиться не на першому місці. Продовжується погіршення вікової структури наукових працівників: середній вік дослідників наближається до 49 років, у тому числі середній вік вчених: кандидата наук — 56, доктора — 62 роки [6, с. 86].

Тому в регіональній політиці необхідно певну увагу приділити підготовці як наукових кадрів вищої кваліфікації, так і підготовці та перепідготовці працівників для роботи в інноваційній сфері економіки. Цьому має сприяти розвиток вузівської науки, широке залучення наукових кадрів вузівського сектора до участі в роботі над регіональними інноваційними програмами.

Основні тенденції в інноваційній сфері України автором проаналізовані на основі статистичних даних по Дніпропетровській області.

В 2004 р. у Дніпропетровській області діяло 108 наукових установ, або 7% від загальної кількості таких організацій в цілому по країні. На початок 2005 р. у штатних розкладах діючих наукових установ перебувало 13,9 тис. працівників основної діяльності, що більше попереднього року на 1,2 тис. осіб. [3]. За 2004 р. в області виконано 3705 наукових розробок, що складає 5,5 % від загального їх числа по країні. З виконаних розробок спрямовано на створення нових видів виробів 505 одиниць, технологій — 474, матеріалів — 62. У кожній другій розробці зі створення нових типів техніки вико-

ристані винаходи. Проте викликає стурбованість зменшення частки розробок зі створення нових видів техніки й технологій як у цілому по Україні (з 19,5 % — у 2000 р. до 13,6 % — у 2004 р.), так і по області (з 32,2 % до 17,4 % відповідно) [3].

У 2005 р. в обстеженні технологічних інновацій взяли участь 598 промислових підприємств, з яких 75 або 12,5% провадили інноваційні заходи (2000 р. — 130 і 21,8%, 2004 р. — 75 і 10,9% відповідно). Вище середньообласної була інноваційна активність підприємств хімічної і нафтохімічної промисловостей (14,8%), машинобудування, ремонту та монтажу машин і устаткування (19,5%), добувної промисловості (21,4%), металургії та оброблення металу (23,6%), з виробництва коксу, продуктів нафтоперероблення та ядерного палива (100%). Серед підприємств різних форм власності більшу схильність до інновацій виявили підприємства державного сектора (17,5%), тоді як активність приватних та комунальних підприємств є дещо нижчою (12,7% та 6,7% відповідно). Перевищена середня інноваційна активність по області підприємствами міст Дніпропетровська (14,2%), Нікополя (20%), Дніпродзержинська (17,4%), Павлограда (16,7%), Жовтих Вод (15,4%) а також підприємствами Верхньодніпровського (21,4%), Дніпропетровського (15,8%) та Криворізького районів (25%). У той же час у промисловості м. Вільногірська і практично в усіх сільських районах (у 18 з 21) не спостерігалось виконання інноваційних заходів [2]. У 2006 р. кількість підприємств області, сприйнятливих до інноваційних заходів, зменшилась у порівнянні з 2005 р. на 12% і становила 66 одиниць. Питома вага інноваційно активних підприємств у загальному числі обстежених промислових підприємств області складала 10,9%, що на 1,6 в.п. менше проти попереднього року [1].

Впровадження новітніх технологій, випуск нових видів продукції неможливі без введення у дію нових дороговартісних машин, обладнання, установок та інших основних фондів. Тому, як завжди, значна сума інноваційних витрат направлена на придбання нових основних засобів виробництва (у 2005 р. вона складала 180,0 млн грн., а у 2006 р. вона склала 301,5 млн грн. Однак якщо у 2000 р. на них припадало 31,7% загального обсягу інноваційних витрат, а у 2005 р. — 46,7%, то у 2006 р. динаміка росту була порушена і спостерігалось зниження частки до 43% [1, 2].

Ситуація в області щодо придбання нових технологій має досить негативні тенденції. Так, якщо у 2000 р. підприємствами було витрачено 25,9 млн грн. на придбання нових технологій, або 12% від загального обсягу витрат, то у 2006 р. — лише 1,2 млн грн. (0,2%). У 2005 р. промисловими підприємствами області було придбано в українських розробників 12 нових технологій. У 2006 р. промисловими підприємствами було придбано 13 технологій, з них 10 — у іноземних партнерів. Для порівняння: у 2000 р. кількість придбаних технологій становила 69 одиниць, з них вітчизняних — 56. Для порівняння: у 2000 р. кількість придбаних техно-

логій становила 69 одиниць, з них вітчизняних — 56, а у 2004 р. відповідно 20 і 19 технологій. Структура технологій за формами придбання виглядала наступним чином: біля 83% нових технологій (10) придбано як наука чи за угодою, та по 1 — згідно з ліцензіями на використання об'єктів промислової власності і разом з новим устаткуванням. Слід відмітити, що більша частина витрат на патентно-ліцензійну роботу була спожита підприємствами з видобування неенергетичних матеріалів [1, 2, 3].

Зазначимо, що в Україні продовжується негативна тенденція до зменшення кількості підприємств які займаються інноваційною діяльністю, причому це відбувається в найбільших промислових регіонах країни. Не збільшується кількість промислових підприємств, що впроваджували нові технологічні процеси та освоювали виробництво інноваційних видів продукції. Ціль впровадження нововведень у виробництво — випускати наукоємну конкурентоспроможну продукцію. У 2005 р. обсяг реалізації інноваційної продукції становив 2650,4 млн грн., що відповідає 4,2% загального обсягу реалізованої промислової продукції (3,6% — у 2000 р., 4,4% — у 2004 р.). Біля двох третин інноваційно активних підприємств, або кожне дванадцяте з обстежених, постачали на ринок нову продукцію (у 2000 р. — кожне сьоме, у 2004 р. — кожне п'ятнадцяте). За рівнем новизни нова продукція розподіляється на три групи, співвідношення яких упродовж 2004—2005 рр. не зазнало значних змін. Але за останні п'ять років частка принципово нової та суттєво технологічно зміненої продукції в обсязі інноваційної скоротилась більше, ніж у 2 рази. У 2006 р. промисловими підприємствами реалізовано інноваційної продукції на суму 4,3 млрд грн., що склало 5,7% від загального обсягу реалізованої промислової продукції в області (4,2% — у 2005 р.). Нову продукцію експортувало 21 підприємство, або 42,9% інноваційно активних підприємств, які реалізовували інноваційну продукцію. Обсяг експорту склав 1,2 млрд грн., що становило 28% загального обсягу реалізованої інноваційної продукції (у 2005 р. — 0,8 млрд грн. і 31,8%). Слід зазначити, що підприємства, на яких здійснювалися інноваційні процеси, відмітили їх суттєвий позитивний вплив на результати діяльності. Значна кількість підприємств (74%) розширила асортимент

Таблиця 1. Фінансування наукових та науково-технічних робіт за окремими регіонами України (у фактичних цінах; тис. грн.)

Регіон	Україна	Дніпропетровська область	Донецька область	Харківська область
1995	651962,0	61114,7	50956,3	111317,0
2000	2046339,0	168399,5	111305,9	381549,0
2001	2432520,2	188670,9	143592,1	401606,5
2002	2611701,8	195740,3	155100,1	432444,0
2003	3597379,1	319705,2	185325,2	597448,6
2004	4251738,7	472227,8	224837,5	678675,0
2005	575111562,9	385472,6	1955088,2	592036,8
2006	6159950,4	685220,8	1785340,6	347496,9

Таблиця 2. Внутрішні поточні витрати на наукові та науково-технічні роботи, виконані власними силами наукових організацій, за видами робіт (у фактичних цінах; млн грн.)

Роки	Всього	У тому числі:			
		фундаментальні дослідження	прикладні дослідження	науково-технічні розробки	науково-технічні послуги
1995	52,7	3,8	13,9	32,8	2,2
2000	123,1	10,8	24,1	81,4	6,8
2001	134,2	141,4	136,1	96,3	10,2
2002	145,4	179,4	165,6	99,4	11,5
2003	197,6	18,5	21,9	140,8	16,4
2004	282,4	24,0	29,3	205,7	23,4
2005	364,0	35,2	48,9	246,2	33,7
2006	484,1	46,3	38,1	359,4	40,3

продукції, зберегла і поширила традиційні ринки збуту; створила нові ринки в Україні (54,5%); забезпечила відповідність продукції сучасним правилам і стандартам (62%). Половина підприємств знизилася забруднення навколишнього середовища, 45,5% — скоротила енергетичні витрати, 39% — матеріальні витрати [6].

Витрати на нововведення — основний кількісний показник рівня розвитку інноваційної діяльності. На всі технологічні інноваційні заходи у 2005 р. промисловими підприємствами було витрачено 385,5 млн грн. проти 144,3 млн грн. у 2004 р. Питома вага інноваційних витрат по області у загальній сумі у цілому по Україні становила 6,7% (у 2004 р. — 3,2%). Цей показник у 2006 р. свідчить, що промисловими підприємствами було витрачено 685,2 млн грн. проти 385,5 млн грн. у 2005 р. Про регіональні відмінності у розвитку інноваційної сфери свідчить розподіл ресурсів на фінансування наукових та науково-технічних робіт протягом 1995—2006 рр. (табл. 1). Дані свідчать про крайню нерівномірність розподілу інноваційних ресурсів за регіональною ознакою. Протягом останніх років зберігається загальна динаміка до зменшення витрат на НДР в загальній сумі поточних витрат на наукові та науково-технічні роботи, виконані власними силами наукових організацій (табл. 2).

Низький рівень активності інноваційного підприємства значною мірою зумовлений нестачею власних коштів, недостатньою фінансовою підтримкою з боку держави. У такій ситуації актуальним є більш активне використання інших джерел фінансування. Особливої уваги потребує залучення до неї іноземних інвесторів, банківського кредитування, венчурного фінансування.

Загальний обсяг асигнувань на наукові та науково-технічні роботи становив у 2004 р. 472,2 млн грн. (319,7 млн грн. у 2003 р.), інакше кажучи, кожна дев'ять гривень від загальноукраїнської суми фінансує дослідження та розробки наукових установ Дніпропетровської області. Основним джерелом фінансування в регіоні тривалий час залишаються кошти вітчизняних та іноземних замовників (34% і 30,1% — у 2004 р., 36,6% і 26,6% — у 2003 р.) (табл. 3).

В Україні держава забезпечує пряме бюджетне фінансування інноваційної діяльності за тими напрямками, які не можуть бути профінансовані приватним сектором внаслідок невизначеності та ризиків. Держа-

ва змушена фінансувати фундаментальні дослідження та великомасштабні науково-технічні проекти загальнодержавного значення, крім того, держава традиційно фінансує інноваційну діяльність в тих галузях, де вона є основним замовником високотехнологічної продукції [9].

Як доводять статистичні дані, в Україні постійно збільшується бюджетне фінансування інноваційної діяльності (табл. 3). В Дніпропетровській області також спостерігається зазначена тенденція. Частка держбюджетних асигнувань, хоча і відповідала більш високому рівню, ніж у 2000—2002 рр. (21,2% — 22,8%), знизилася у порівнянні з попереднім роком на 7,7 в.п. і склала у 2004 р. 25,7%. 30,9 млн грн.

(0,3% від загального обсягу) у 2003 р. до 39,4 млн грн. (8,4%) у 2004 р. зросли видатки за рахунок інших джерел фінансування, до складу яких увійшла значна сума банківських кредитів (табл. 3).

Що стосується фінансування за видами робіт, то слід зазначити наступне. Особливістю фундаментальних робіт є те, що вони сплачуються більше, ніж на 94% з бюджетних коштів, а науково-технічні послуги — в основному за рахунок коштів вітчизняних замовників (2003 р. — 85,6%, 2004 р. — 92%). Асигнування на покриття витрат на прикладні дослідження отримуються здебільшого з двох вищезазначених джерел (2003 р. — 44,8% і 45,2%; 2004 р. — 38,5% і 51,2%), а по науково-технічних розробках до них активно приєднуються іноземні фірми (2003 р. — 29,7%, 34,8% і 33,4%; 2004 р. — 24,4%, 31,5% і 34,9%) [5].

У Дніпропетровській області низька інноваційна активність малих підприємств з чисельністю працюючих менше 50 осіб, і їх кількість в регіоні скоротилася з 7,7% у 2000 р. до 6,7% в 2004 р. [1,2,3]. У регіоні не використовуються ті переваги, які має мале підприємництво, різноманітні форми контрактів між малими інноваційними фірмами і великими корпораціями на різних стадіях дослідження, розробки та впровадження нововведення. Наявність даних щодо інноваційної діяльності в малому підприємстві також зумовлює малий обсяг інформації про структуру, форми діяльності та результативність у сфері малого підприємництва. Статистичну звітність здають не всі малі підприємства. Облік, а тим більше аналіз, у тому числі й інноваційної діяльності, виконує незначна їх частина. Необхідне значне вдосконалення проведення статистичних спостережень з метою отримання більш достовірної інформації щодо інноваційної діяльності як в цілому по підприємствах з різними видами діяльності, так і по малих підприємствах.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Наведені аналітичні дані доводять до висновку, що Україна та Дніпропетровська область зокрема мають високий інноваційний ресурс, який базується на використанні та розвитку його науково-технічного потенціалу. Але цей ресурс потребує подальшого розвитку та вдосконалення, тому що без вирішення ключових про-

Таблиця 3. Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами

Показник	2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	у фактичних цінах, млн грн.	у % до загального обсягу	у фактичних цінах, млн грн.	у % до загального обсягу	у фактичних цінах, млн грн.	у % до загального обсягу	у фактичних цінах, млн грн.	у % до загального обсягу	у фактичних цінах, млн грн.	у % до загального обсягу	у фактичних цінах, млн грн.	у % до загального обсягу	у фактичних цінах, млн грн.	у % до загального обсягу
Всього	214,6	100,0	195,0	100,0	299,9	100,0	315,3	100,0	144,3	100,0	385	100	685,2	100
у тому числі за рахунок:														
власних коштів	207,0	96,4	171,8	88,0	199,6	66,5	181,1	57,5	117,9	81,7	272,0	70,6	528,8	77,2
кредитів	-	-	0,1	0,1	41,7	13,9	9,3	2,9	0,0	0,0	41,5	10,8	89,4	13,0
держбюджету	0,1	0,0	0,1	0,0	3,4	1,1	70,3	22,3	22,6	15,7	10,8	2,8	67,0	9,8
місцевих бюджетів	-	-	-	-	0,0	0,0	0,1	0,0	-	-	0,1	0,0	-	-
Позабюджетних фондів	4,7	2,2	0,3	0,2	1,2	0,4	0,2	0,1	0,6	0,4	0,2	0,0	-	-
коштів інвесторів: вітчизняних	0,0	0,0	-	-	21,8	7,3	54,3	17,2	0,7	0,5	2,2	0,6	-	-
іноземних держав	2,7	1,3	22,6	11,6	24,8	8,3	-	-	2,5	1,7	48,9	12,7	-	-
інших джерел	0,1	0,1	0,1	0,1	7,4	2,5	-	-	-	-	9,8	2,5	-	-

За даними: [1, с. 27].

блем інноваційної діяльності останніми роками почалося погіршення основного капіталу. Для активізації інноваційного потенціалу необхідно визначення основних регіональних пріоритетів інноваційного розвитку з урахуванням загальноекономічних потреб і стимулювання відповідного переливу капіталу, формування інноваційної інфраструктури нового типу та сприяння подоланню розриву між науковим сектором, що генерує інновації, та підприємствами, що виступають у ролі споживачів інновацій шляхом використання венчурного фінансування.

З метою активізації венчурного фінансування в Україні доцільно, враховуючи світовий досвід розвитку венчурного капіталу, визначити такі інституційні тенденції, які можуть сприяти процесу нагромадження капіталу: сприятливе і стабільне нормативно-правове забезпечення розвитку венчурного підприємництва, підготовки та прийняття поправки до Закону України про інноваційну діяльність, в якому чітко виписати форми державної підтримки малих інноваційних венчурних підприємств та стимулювання залучення коштів інституціональних інвесторів до інститутів спільного інвестування, які діють за принципами венчурного фінансування; удосконалення роботи бізнес-інкубаторів, технологічних парків, які функціонують у країні в напрямі широкої організаційно-методичної підтримки інноваційних венчурних підприємств; широке залучення інституціональних інвесторів (комерційних банків, пенсійних фондів, страхових компаній, інноваційних фондів) до фінансування ризикових проектів, розглянути можливість створення Банку реконструкції та розвитку для розвитку інноваційної сфери; підвищення вимог до прибутковості інноваційних проектів, що сприятиме зростанню кількості консалтингових фірм, які спеціалізуються на аналізі та підборі технологічних інноваційних проектів, а також на маркетинговому забезпеченні інноваційної діяльності.

Актуальною проблемою нагромадження капіталу в інноваційній сфері є технічне й технологічне переоснащення промисловості. Державну підтримку виробників

інноваційної продукції слід зосереджувати на таких напрямках: сприяння структурній перебудові промисловості на інноваційних засадах; розширення джерел фінансування інноваційної діяльності; формування регіональних ринків інновацій.

Література:

1. Інноваційна діяльність у Дніпропетровській області. Статистичний довідник / За ред. О.М. Шпильової. — Дніпропетровськ: Головне управління статистики в Дніпропетровській обл. — 2007. — 96 с.
2. Інноваційна діяльність у Дніпропетровській області. Статистичний довідник / За ред. В.Ф. Пилипенко. — Дніпропетровськ: Головне управління статистики в Дніпропетровській обл. — 2006. — 115 с.
3. Наукова та інноваційна діяльність у Дніпропетровській області. Статистичний довідник / За ред. О.М. Шпильовій. — Дніпропетровськ: Головне управління статистики в Дніпропетровській обл. — 2005. — 201 с.
4. Новиков В.А. Фонды венчурного капитала и их методы финансирования предприятий // Український інвестиційний журнал. — 1998. — № 9. — С. 27—37.
5. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2006 рік / За ред. Почіталіної І.В. — Дніпропетровськ: Головне управління статистики в Дніпропетровській обл. — 2007. — 513 с.
6. Статистичний щорічник України за 2006 рік. Державний комітет статистики / За ред. О.Г. Осауленка. — К.: Консультант. — 2007. — 646 с.
7. Статистичний щорічник України за 2004 рік. Державний комітет статистики / За ред. О.Г. Осауленка. — К.: Консультант. — 2005. — 646 с.
8. Статистичний щорічник України за 2005 рік. Державний комітет статистики / За ред. О.Г. Осауленка. — К.: Консультант. — 2006. — 646 с.
9. Степаненко А.С. Венчурне фінансування інвестицій і перспективи його використання в Україні // Фінанси України. — 1997. — №3. — С. 46—61.